

τίποτα πραγματικό, ουσιαστικό, θεμελιακό, δὲν ἔκανε. Οὐτε καὶ πολιτική μέθοδο, μ' ὅτι κι' ἂν λέει, δὲν ἀλλάζει. Τὸ κόμμα του εἶναι περισσότερο ἀπ' ὅλα τὰ παλιὰ προσωπικὰ κι' ὁ ἴδιος πρωθυπουργὸς παντοκράτορας. Τίποτα ἀντικειμενικὸ, καμιά πολιτικὴ ἀρχὴ ξεκαθαρισμένη, ποὺ νὰ τὴν ὑπηρετεῖ αὐτὸς καὶ τὸ κόμμα του. Ἀνόρθωσι εἶναι αὐτός. Αἰσιοδοξία ὁ ἴδιος. Κι' ἂν τῆχει ξαφνικὰ νὰ λείψει ἀπὸ τὴν πολιτικὴ σκηνή, πίσω του θ' ἀφήσει τὸ ἴδιο χάος καὶ τὴν πολιτικὴ σύγχυση, ποὺ ἄφησε ἐδῶ. Θὰ λένε οἱ φίλοι του: Εἴμαστε καὶ φιλελεύθεροι καὶ ἀνορθωτές, εἶναι βέβαια αὐτό, μὰ ἄραγε τί πράγμα εἶναι ἡ φιλελευθερία μας; Νὰ διδάσκει τὴ Γένεση τοῦ Μωϋσῆ ὁ καθηγητὴς τῆς Φιλοσοφίας στὸ Πανεπιστήμιο, θὰ λέει ὁ φιλελεύθερος κ. Γαλανός. Νὰ μιλοῦμε ἀρχαῖα ἑλληνικά, θὰ λέει ὁ φιλελεύθερος κ. Βελαχοβιάς. Νὰ μὴν κάνουμε τὰ ἀποκαλυπτήρια τῆς προτομῆς τοῦ Καίρη, θὰ προσθέτει ἄλλος φιλελεύθερος.

Ὅλα λοιπὸν θὰ εἶναι πᾶσαλείμματα καὶ περιγελάσματα καὶ οἱ φιλελευθερίες καὶ οἱ ἀνόρθωσεις καὶ οἱ αἰσιοδοξίες, ὅσο δὲν πιάνουμε τὸν ταῦρο ἀπὸ τὰ κέρατα. Τὸ ἓνα κέρατο εἶναι ἡ φτώχεια, ἡ πείνα. Τὸ ἄλλο, ὁ λογιωτατισμὸς τῶν διαδρασμένων, ἡ ἀπαιδευσία τοῦ λαοῦ. Μποροῦσε βέβαια νὰ χτυπηθεῖ ὁ Βενιζέλος κ' ἴσως καὶ ν' ἄπερτε ἀπὸ τὸ κεράτισμα. Δυὸ πράγματα ὅμως εἶναι βέβαια.

1ο) Θὰ δινε μιὰ γερὴ σπρωξιὰ καὶ ἀέρα στὴ δημοτικὴ ἰδέα. Ὁ δημοτικισμὸς θὰ μπαίνει ἐπίσημα καὶ μὲ μέγιστο κύρος στὴν ἐθνικὴ πολιτικὴ. Ἄν ἔχει ζωὴ τὸ ἔθνος, θὰ νικήσει ἐπὶ τέλους ἡ δημοτικὴ σκέψη, ἀλλοιῶς θὰ θασότανε μαζὺ του. Χίλιες φορές ἂν ἔπερτε, θάταν ἐθνικὸς εὐεργέτης χίλιες φορές περισσότεροι ἀπὸ ὅ,τι ἄλλο κι' ἂν κάνει.

2ο) Τότε καὶ μόνον τότε, εἴτε πεσμένος εἴτε ψηλά, θάχε δικαίωμα νὰ λέει: Εἶμαι αἰσιοδόξος, μὰ εἶμαι τίμιος καὶ στ' ἀλήθεια.

Τώρα ὅμως τί περιμένει; Μπορεῖ νὰ τὰ καταφέρει νὰ μείνει καὶ δέκα χρόνια πρωθυπουργός, μὰ τί θὰ βγεῖ ἀπὸ τοῦτο; Καὶ δὲ συλλογίζεται ἀκόμα πῶς θ' ἀρχίσουν γλήγορα νὰ ξεφτοῦν οἱ ἐλπίδες, ποὺ στήριζαν σ' αὐτόνε καὶ ποὺ αὐτὸς ἔδωσε μὲ τὸ κουτάλι στὸ ἔθνος; Πῶς μὲ τὰ μπαλώματα καὶ τὰ μπογιαντίσματα τὸ ξεγάλισμα δὲν μπορεῖ νὰ βαστάξει γιὰ πολὺ; Καὶ τί θὰ γίνεῖ αὐτὸς ὁ λαὸς μὲ τὴ μέλλουσα διάψευση τῶν ἐλπίδων του καὶ τὴ νέα του ἀπογοήτευσις ὕστερα ἀπὸ τόσες μεγαλόστομες αἰσιοδοξίες καὶ ἐπαγγελίες; Δὲ μιλῶ τόσο γιὰ τὴ διάψευση ποὺ θὰ νομίσει πῶς ἔπαθε στὸ πρόσωπο τοῦ Βενιζέλου. Ἐγὼ τρομάζω τὴ διάψευση, ποὺ θὰ πάθει ἀπὸ τὰ πράγματα, βλέποντας πῶς κι' ἂν ὅλα ἀκόμα ὅσα τοῦταξε ὁ Βενιζέλος γίνονται, ὁ λαὸς αὐτὸς πάντα θὰ εἶναι ἀμόρφωτος, ἐξευτελισμένος, ἀποξεραμένος, μουχλιασμένος καὶ ἐφτακαχομοίρης.

Τὰ πράγματα εἶναι ἀμείλιχτα, δὲ χωρτεύουν. Δίνουν τρομερὲς κατακεφαλιές σὲ κείνους ποὺ πηγαίνουν κόντρα τους. Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἔμαθε νὰ

χτυπᾶ κατὰμουτρα ἀπάνω τους. Ἐπόνεσε κ' ἔφερε τὸ Βενιζέλο γιὰ γιαντρί. Κι' ὁ Βενιζέλος δὲν ἐφρόντισε νὰ τοῦ ἀλλάξει τὸ δρόμο. *

Χανιά 26 τοῦ Μάη 1912

ΧΡΗΣΤΟΣ ΧΡΗΣΤΟΥΛΑΚΗΣ

ΜΙΑ ΣΗΜΕΙΩΣΟΥΛΑ ΓΙΑ "Τ' ΑΡΜΑΤΑ," ΤΟΥ Γ. ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗ

Ἵστερα ἀπὸ τὸ «Σοῦλι», μιὰ σειρὰ πεζὰ ποιηματάκια ποὺ πρωτοφάνηκαν ἀπὸ καιρὸ στὸ «Νουμᾶ» καὶ ποὺ βγήκαν ἐδῶ καὶ λίγος σὲ χωριστὸ φυλλάδιο, νά, καὶ τ' «Ἄρματα», τὸ δεύτερο στὴ σειρὰ τούτῃ ποιητικῶν φυλλάδιων τοῦ κ. Γιάννη Βλαχογιάννη. «Τ' ἄρματα» εἶναι ἴσως καμμιὰ δεκαριὰ λυρικά ἐπικά τραγούδια σὲ πεζὸ λόγο. Ἡ τέχνη τοῦ κ. Βλαχογιάννη δὲν ἔχει τίποτα τὸ γυναικείο, οὔτε καὶ τὸ ἐρμαφρόδιτο· εἶναι ἀποκλειστικὰ ἀντρίκια. «Τ' ἄρματα» καθὼς καὶ τὸ «Σοῦλι» χαρακτηρίζεται κατὰ τὸ εὖρωστο, τὸ ἀπέριττο, τὸ συγκρατητό, τὸ λιτό· νά, μερικὰ γνωρίσματα τῆς νεοκλασσικῆς τέχνης.

Ὁ κ. Βλαχογιάννης εἶναι συλλίστας ἀψεγάδιαστος, μὲ φράση πλαστικὴ καὶ περίτεχνη. Ξέρει πῶς νὰ μετατοπίσῃ ἔντεχνα τὴν κύρια ἢ τὴν ὑποταγμένη πρόταση, πῶς νὰ ρίχνῃ στὴν ἄκρη τὸ ρῆμα, τὸ ἐπίθετο, τὸ ἀντικείμενο, πῶς νὰ ρυθμίσῃ τὸ ὕφος του μὲ ξεχωριστὰ καλλιτεχνικὴ γνώση. Καὶ νά μὲ τί τρόπο φέρνει στὴ φράση του τὸ κλάμα τοῦ κλέφτη: «Ὅξω ἀπὸ τὸ σπῖτι κάθεται καὶ σιγοκλαίει ἡ ἄμοιρη γυναῖκα. Καὶ μέσα ἀκούγεται βαρὺ σὰ μοιρολόγι τὸ τραγοῦδι, τὸ λεβέντικο καὶ τ' ἀλαφρό, ποὺ λέει γιὰ τὰ βουνά.» — Κι' ἄλλοι: «Ὅλοι προσέχανε στ' ἀγριεμένο τὸ Κλεφτόπουλο, κι' ὁ Καπετάνος εἶχε σηκωθῇ δλόρθος ἄξαφνα, κανεῖς δὲν εἶδε πῶς, μὲ τὴ σπαθιά μεσόφρυδα, μεγάλος καὶ ματόπνιχτος, καὶ φάνταζε σὰ ν' ἀναστήθηκε.»

Τὰ πεζὰ τοῦτα τραγούδια τοῦ κ. Βλαχογιάννη εἶναι ἀπὸ τὰ ἐθνικὰ διαβάσματά μου ἐκεῖνα, ποὺ χάρις ἀπὸ τὴν πατριωτικὴ τους πρόθεσις, μ' ἀνοίξανε τὰ μάτια πρὸς κάποια γενικώτερα νοήματα καὶ

(*) Πρὶν στείλω τὸ ἄρθρο στὸ «Νουμᾶ», εἶδα πῶς διορίζεται ὑπουργὸς τῆς Παιδείας ὁ κ. Ζαβιτσιάνος. Ἄν ὁ διορισμὸς τοῦ ὀφείλεται στὰ δημοτικιστικὰ του φρόνηματα, κι' ἂν ἐννοεῖ μ' αὐτὸ ὁ κ. Βενιζέλος ν' ἀρχίσει πιά νὰ γίνεταί κάποια *σοβαρὴ* καὶ *συστηματικὴ* δουλειά, ἔστω καὶ στὰ κρυφὰ γιὰ τὴν ὥρα, μὰ τίμιος ὅμως, χρὸς ἔχομε νὰ χαιρετήσουμε μὲ χαρὰ τὸ γεγονός, ἀφοῦ ἀπ' αὐτὸ θὰ ἀρχίσει ἡ ἀληθινὴ ἀνορθωτικὴ ἐργασία. Ἄς τὸ εὐχηθοῦμε.

ψυχολογικά ξεσκεπάσματα. Τὸ φανέρωμα τοῦ φυλετικοῦ μίσους κ' ἡ πολεμóχαρη διάθεση, αὐτὰ μονάχα δὲ φτάνουν γιὰ νὰ μᾶς κινήσουν ὅλη μίαν τὴν προσοχή· τὰ πατριωτικὰ συμφέροντα κ' ἡ δέσνη ἡθικῇ δὲ φτάνουν, νομίζω, στὸν καιρὸ μας τοῦλάχιστο, γιὰ νὰ μᾶς προξενήσουν τὶς βαθύτερες συγκινήσεις. Ὅμως ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ κ. Βλαχογιάννη πηγάζουν κάποιες ἄλλες γενικότητες ποὺ στέκονται σιμώτερα στὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ. Οἱ ἀρματωλοὶ κ' οἱ κλέφτες τοῦ εἶναι σὰν κάποιον πρωτόγονοι, μοιρόγραφοι, ἴσιοι, ἀλύγιστοι καὶ δυνατοὶ ἄνθρωποι, ποὺ σαλεύουνε μέσα στὴν ἀξιοσύνη μιᾶς ζωῆς. Ἐδῶ κ' ἐκεῖ κάτι σὰν ἱλαρὸ καὶ διονυσιακὸ τρικύμισμα κρατᾷ τὴ ζωὴ τους, τὴ ζωὴ ποὺ τραβάει πρὸς τὸ θάνατο ἢ τὸ θάνατο ποὺ βεβαιώνει τὴ ζωὴ.

Λόγου χάρι στὸ «Γιὰ τ' Ἀρματωλίκι» :

«Καὶ τώρα οἱ δύο τους ὁλομόναχοι, ἀκόμα κα-
»θισμένοι στὸ τραπέζι, κεραστήκανε καὶ πάλι μιὰ
»καὶ δύο. Κ' εὐχήθηκαν. Κ' εἶπαν κ' ἓνα τραγού-
»δι. Ὅμως στὸ τραγούδι ἀνάμεσα καὶ στίς εὐχές
»δύο λόγια ἀλλάζανε, σὰ λόγια ἀθῶα τάχα.

« — Θὰ μοῦ δώσης τ' Ἀρματωλίκι, σταυρα-
»δερφέ; ρώτησε ὁ Κλέφτης.

« — Τὸ θέλω γιὰ τὴν ἀφεντειά μου. Καλὸς εἶ-
»μαι κ' ἐγώ, εἶπε ὁ Ἀρματωλός.

« — Καὶ τώρα πῶς θὰ κάνουμε; Ἐδῶ θὰ τὸ
»μοιράσουμε μὲ τὸ σπαθί, ἢ ἄλλου, καὶ πῶς;

« — Ἐδῶ, καὶ πιὸ καλὰ μὲ τὸ ντουφέκι.

«Σηκωθήκανε. Μὲ γέλοια ἀνοίχτηκαν καὶ ἀρχί-
»σανε τὸν πόλεμο. Κι ὁ ἓνας ἐπίασε τὸν πλάτανο, καὶ
»ὁ ἄλλος τ' ἀγκωνάρι τῆς ἐκκλησιᾶς.»

Ἄλλου, στὸ «Ὅποιον πάρῃ ὁ Χάρος» τὸ μεθύ-
σι τῆς ζωῆς μᾶς φαντάζει σὰ νᾶναι τὸ διαλάλημα
ἢ ἀποκατάσταση τοῦ πόνου :

«Οἱ κλέφτες ἔχουνε μάζωξη. Στὸν Ἀηλιᾶ, στὸν
»πλάτανο, στρώσανε τὸ τραπέζι. Κ' ἔφαγαν κ' ἡ-
»πιαν. Κ' ὕστερα πιάσανε καὶ τὸ τραγούδι.

«Καὶ κλάψανε τὰ ντέρτια τους καὶ τὰ παράπο-
»νά τους.»

Καὶ γιὰ νὰ τελειώσω. «Τοῦ Ἀρματωλοῦ ὁ θά-
νατος» μᾶς δείχνει μιὰ μερικὴ ἀπὸ τὴ συνείδηση τοῦ
κλέφτη. Ὁ «Προσκυνημένος» τὴ γοητεία τοῦ ἀνι-
χτοῦ ἀέρα καὶ τὸν ἔρωτα τοῦ ἀνυπόταχτου. Τὸ «Γιὰ
τ' Ἀρματωλίκι» πλέκεται γύρω ἀπὸ τὴν ἐπικράτη-
ση τοῦ αὐτοῦ. Τὸ «Ὅποιον πάρῃ ὁ Χάρος» γύρω
ἀπὸ τὴ ζήλεια καὶ ἀπὸ τὴν ἀμιλλα. Τὰ «Παλληκά-
ρια τὰ καλὰ» ἀφιερώνονται καὶ αὐτὰ στὴ συνείδηση
τοῦ Κλέφτη καὶ τὴν ψυχολογία τοῦ Ἀρματωλοῦ.
Καὶ τ' «Ἀρματα», ποὺ μᾶς θυμίζουν τὸ «Τὰν ἢ
ἐπὶ τᾶς» τῆς ἀρχαίας Σπαρτιάτισσας.

ΛΕΑΝΤΡΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΧΩΡΙΣΜΟΥ

Ἀθήνα τῶν ὡραίων πηγῇ.
Παλαμᾶς.

Ὅλα κρουστά στὰ μῖτια μου καὶ ὅλα ψυχὴ στὸ νοῦ μου.
Κρῖνος καὶ ὁ ναὸς μέσ' στῶν βουνῶν τὸ σκαλιστὸ ἀνθογιάλι,
καὶ σβύνει ἀργὰ — καὶ ἡ δύση τοῦ πιὸ ὡραία καὶ ἀπ' τὴν
[αὐγὴν του —

σὰ γλυκοθύμητο ὄραμα στ' ἀπόσκια ἐνὸς ὄνειρου.
Γύρω τῆς φύσης τ' ὄργισμα μίαν ἀρμονία καὶ κείνο
κάθε κλαδί λαλούμενο καὶ κάθε ἀνθὸς ποτὴρι,
καὶ ἀνοιξε ὁ ξεροτρόχαλος χίλιω λογιῶν ματάκια,
ζοῦλιες τοῦ ὁλόχνουδου φτεροῦ πρὸς τὸ ἀσημένιο στόμα.
Καὶ μπρὸς στῶ δέντρων τὸ χορὸ, ποὺ πάει σεμνὰ ὡς τὴν
[ἀκρην,

—παρθένων ἀναγλυφικῶν, μακρόπεπλων—τὸ κύμα
ἔπαψε τὸ τραγούδι του καὶ κλεῖ τις μὲς στὰ μῖτια.
Κι ὁ πόνος μου, προσκυνητὴς, μακριάθε γονατίζει.
νὰ μὴν τρομάξῃ τὸ αἶλο τῆς ἀρμονίας μαγνάδι.

Χελιδονάκι, ποὺ ἔχτισες φωλίτσα στὸ ἀγκωνάρι
καὶ ἂν δὲν τὴ βρῆς στὸ γύρισμα κελαϊδῆμα εἶν' ἡ λύπη,
πάρ' τὸ καρδιόχτυπο κ' ἐμὲ καὶ χῦσέ το τραγούδι,
σάμπως ἀργές, πονετικὲς δειλῆς βορροῦλας στάλες,
σ' ὅ,τι γλυκὸ καὶ λατρετὸ καὶ ἀξέχαστο καὶ ἀπ' ὅλα
—κάθε χαρὰς λαχτάρισμα καὶ χώρας κλαῖς, Ἀγάπη,—
σὲ σὲνα, ἀχάιδευτη, μικρή, ζοιγραφικιά, ὄνειρούσα.
Βράδια στὴ γκρίλλια ἀναφερτὴ θὰ ζῆς τὸ παραμῦθι,
μὲ τὰ ἡσκιερὰ ματόκλαδα μισόκλειστα, γνοιασμένα
κλώνια κισσοῦ, ποὺ τῆς πηγῆς σεισμένα κυματίζουν
τὸ μαῦρο λαμποκόπισμα στίς νύχτας τῆς γαλήνης.
Κι ἀκουμπηστὸ στὰ μίγουλα τὸ χέρι θὰ τυπώσῃ
τῆς ἀκαρπῆς ἀπαντοχῆς, πυρὰ καὶ ἀδράϊ, τὴν πίκρα.
Μακριὰ εἶν' τὰ μῖτια, ποὺ ἀνοίγαν στὸ φέγγος τῆς μορφῆς
[σου.

Κοχύλι ἡ ἀγάπη μου ἔκανε τὴ θύμησιν καὶ κλειστή.
καὶ μὲς στοῦ πόνου τὸ γιὰλὸ μαργαριτάρια πλάθει.
χρυσοδεμένα ὄνειρα, τῆς δυστυχίᾶς στολίδια.

Λουλούδι, ποὺ σὲ κίψανε πᾶ' στ' ὄνειρο τοῦ κάμπου,
σὲ ξανανιώνει ὁ μαρσιμὸς καὶ ἂν χάλασέ σε ὁ μύσκος.
Ἀπορριχμένο σὲ ἔτυχα, στερνὸ τῆς γῆς ἐνθύμιο,
κεῖ ποὺ ἀξεδιάλυτα ἱστορεῖ τοῦ πέλαου πόθους ἢ ἄρμη.
Κ' εἴσουν σὰν ἡφῆ ὡραίου νεκροῦ, ποὺ ἔχει ἡ ψυχὴ, πε-
[τώντας,

τὴν κάθε καλοσύνη τῆς ἀνιέρμα ζοιγραφίσει.
Καινούρια νιάτα δίνει σου μὲ τὴν καρδιά ἢ ματιά μου.
Κι ἀπ' τὰ κυματιστὰ βουνὰ καὶ τοὺς χνουδάτους κάμπους,
καὶ τὶς κολῶνες, ποὺ περνᾷ μιᾶς ἔγνοιας τὸ ἀνατρίχι,
σὰν τὸ φεγγάρι ἀσούφρωτο γιὰλὸ ἀπὸ φῶς ἀπλώνει,
τὰ δέντρα, ἀπ' ὅπου χύνεται κελαϊδιστὸς ὁ Ἀπρίλης,
καὶ ἀπ' τὶς νυφούλες λαγκαδιές, ποῦναι κρουστὸ τραγούδι,
γλάστρα σοῦ κάνω καὶ σοῦ πνέω τὸ μύσκο τῆς Ἀθήνας.
Πάντα μπροστὰ μου ὁλόδροσο μὲ τῆς ψυχῆς τὴ στάλα,
νὰ μ' εὐωδιάξῃς τὴν αὐγὴ, στὸ κάμα νὰ δροσῆς με,
καὶ στὸ θλιμμένο ἡλιόγερμα νὰ θροῆς μου ἀχούς ἀγάτης,
ν' ἀνερραγώνῃ ἡ σκέψη μου στὴν αἶθρα τῆς λαχτάρας.
Ἔτσι μὲ τὴν ψυχὴ του ζῇ καὶ τ' ἀγαλμα καθένas,
ποὺ ἀνωικτὴ πέτρα τὸ ἄφησε τὸ χέρι τοῦ τεχνίτη.

Ἀθήνα—Μυτιλήνη

ΚΩΣΤΑΣ ΚΟΝΤΟΣ